

Utvärdering av Projekt Sofia

”Fördjupat behandlingsstöd
i arbetet med ungdomar i
behov av ekonomiskt bistånd.”

*På uppdrag av
Biskopsgårdens
stadsdelsförvaltning
och FoU i Väst*

Maj 2003

Utvärdering av Projekt Sofia

”Fördjupat behandlingsstöd
i arbetet med ungdomar i
behov av ekonomiskt bistånd.”

Förord

"Det krävs ett visst mod för en verksamhet att ge insyn, inte bara i förtjänster och välfungerande delar utan också i brister och tillkortakommanden, som alltid också finns med." (Professor Gunvor Andersson, Nyhetsbrevet från Malins Minne Nr 1, 2000)

Det modet tycker jag att ledning på SDF Biskopsgården och projektledare för projekt Sofia har haft.

Jag vill därför tacka SDF Biskopsgården för det förtroende jag fått, att genom mina ögon få belysa innehåll och resultat av projekt Sofia. Tack också för all information, bakgrundsmaterial och inte minst för alla synpunkter som delgivits mig via informella samtal som jag haft både med sektionschefen för försörjningsstöd och med projektledarna för projektet.

Allra mest vill jag tacka de ungdomar som genom sina berättelser delat med sig av sina erfarenheter av och synpunkter på projektet.

Slutligen vill jag tacka Arne Kristiansen, Kvinnoforums kunskapscenter och Lunds Universitet, som handlett mig i mitt skrivarbete i slutet av denna rapports tillblivelse.

Stockholm mars 2003
Annika Grufman Kalén

Sammanfattning

Stadsdelsförvaltningen (SDF) Biskopsgården Göteborg har under tiden 010201-020630 beviljat projektmedel för projektet "Sofia – Fördjupat behandlingsstöd i arbetet med ungdomar i behov av ekonomiskt bistånd 18-24 år – ett nytt sätt att arbeta." Projektet avbröts dock redan i april 2002, innan den planerade projekttidens utgång, på grund av en av projektledarnas sjukskrivning. Den övergripande målsättningen med projektet var att försöka stoppa negativ utveckling för ungdomarna och att förebygga ett permanent utanförskap. Projektets målgrupp är arbetslösa ungdomar med psykosocial problematik, som söker försörjningsstöd.

Syftet med denna undersökning var att utvärdera om metoden leder till förändring och att beskriva hur ungdomarna upplevde sin medverkan i projektet. Kunskap har i huvudsak sökts genom att intervjua ungdomar som deltagit i projektet, om projektet lett till någon förändring i deras livssituation, vad som i så fall lett till förändring och hur de har uppfattat sitt deltagande i projektet.

Bakgrunden till projektet var en situation på SDF Biskopsgården där man kände sig otillräcklig. Det sociala stödet som de kunde ge ungdomarna räckte inte, då ungdomarna ofta hade en psykologisk problematik, enligt projektledarna. Det räckte inte heller med det stöd som fanns att få utanför socialkontoret. "Lösningen" på problemet var att integrera psykologiska kunskaper med det sociala arbetet, genom att köpa in en psykologresurs på 16 tim/vecka.

I projekt Sofia bildar psykologresursen och en socialsekreterare ett team som träffar klienterna tillsammans. Tillvägagångssättet i arbetet är att:

- 1) Klienten kartläggs socialt.
- 2) Psykolog och socialarbetare har klarifierande samtal med klienten.
- 3) Med utgångspunkt av ovanstående, konfronteras klienten med vad de gör idag.
- 4) Stödande samtal, där klienten får stöd att välja det som är bäst för honom eller henne.
- 5) Vid särskilda behov träffar psykologen klienten individuellt.
- 6) Uppföljande, utvärderande samtal om hur det går för klienten.

Av 16 aktuella ungdomar i projektet, har 12 ungdomar blivit intervjuade. Två av tolv ungdomar anser att projektet bidragit till att de förändrat sin situation positivt. En man anser att projektet var positivt, även om han fortfarande saknar egen försörjning. Av de andra nio intervjuade deltagarna i projektet, är det ingen som anser att projektet bidragit till att de förändrat sin situation positivt. De ger istället en negativ bild av hur de blivit bemötta i projektet. Av deltagarna är det tre personer som inte är medvetna om att de deltagit i ett projekt. Endast två kvinnor ingår i projektet.

Innehållsförteckning

Förord	
Sammanfattning	
Inledning	6
Bakgrund och syfte	6
<i>Utvärderingens syfte och frågeställningar</i>	
Metod	6
<i>Intervjuer och enkäter</i>	
Materialredovisning	7
Teoretiska utgångspunkter	8
Om makt och kontroll i det sociala arbetet	8
Metoder för försörjningsstöd	9
Förändringsarbete och projekt bland ungdomar och arbetslösa	10
Beskrivning av Projekt Sofia	11
Modellen	11
<i>Hinder och möjlighet</i>	
Historik och strukturer i Biskopsgården	13
Ungdomarna om projektet	14
Presentation av undersökningsgruppen	14
Har projektet bidragit till någon förändring för den som varit med?	15
Hur ungdomarna har uppfattat sitt deltagande i projektet	15
Positiva upplevelser	15
Negativa upplevelser	15
Diskussion om målet med projektet och ungdomarnas upplevelser av projektet	18
Käll- och litteraturförteckning	20
Bilagor	21
Bilaga 1 Medföljande brev till ungdomarna.	
Bilaga 2 Intervjufrågor till ungdomarna.	
Bilaga 3 Intervjufrågor till projektledarna.	
Bilaga 4 Intervjufrågor till verksamhetschefen.	
Bilaga 5 Enkätfrågor till samarbetspartners.	

Inledning

Bakgrund och syfte

Socialsekreterare och arbetsledare på sektionen för försörjningsstöd i stadsdelsförvaltningen (SDF) Biskopsgården har under en lång tid känt frustration över att inte kunna hjälpa arbetslösa ungdomar som söker försörjningsstöd, på ett bra sätt. Stadsdelen har en befolkning från ca 90 olika länder. I stadsdelen finns en utbredd ungdomsproblematik där arbetslöshet, psykiska problem, kriminalitet och missbruk ingår. Stadsdelsförvaltningen beslutade att genomföra en inventering av hur gruppen ser ut, vilka behov de har och vilka metoder som kan användas.

Projekt Sofia - "Fördjupat behandlingsstöd i arbete med ungdomar i behov av ekonomiskt bistånd 18-24 år – ett nytt sätt att arbeta", uppstod som upphandlad arbetsform i Biskopsgården den 1 februari 2001, för att utveckla verk samma metoder för psykosocialt arbete med målgruppen.

Genom att Kvinnoforum utvärderar projektet kan nya framkomstvägar uppnås både genom att se möjligheter att vidareutveckla metoden och att komma över eventuella svårigheter. Utvärderingen tror vi också kan bidra med kunskap åt andra socialtjänstförvaltningar som inom sina verksamhetsområden ute i landet möter liknande målgrupper.

Utvärderingens syfte och frågeställningar:

Syftet är att utvärdera om metoden leder till en förändring för ungdomarna som motsvarar målsättningen med projektet samt att beskriva hur ungdomarna upplever/upplevde sin medverkan i projektet.

För att uppnå syftet har följande frågeställningar varit centrala i utvärderingsarbetet:

- Hur ser metoden ut?
- Hur ser ungdomarnas livssituation ut före och efter medverkan i projektet?
- Hur ser ungdomarna på projektet?

Metod

Intervjuer och enkäter

De ungdomar som medverkade eller hade avslutat sin medverkan i projekt Sofia inbjöds, via projektledarna, till en intervju med anledning av en utvärdering av projekt Sofia. I inbjudan bifogades ett brev från mig (se bilaga 1). Under tre dagar i december 2001 genomfördes samtliga intervjuer. Sexton ungdomar var under dessa dagar inbokade för intervjuer. Sex ungdomar kom som planerat till intervjun på SDF Biskopsgården. Dessa intervjuer spelades in på band. Sex ungdomar kom inte på avtalade intervjutider, men jag kunde genomföra en kortare intervju per telefon. Återstående fyra ungdomar fick jag inte kontakt med överhuvudtaget. Orsaken till bortfallet av intervjupersoner, kan ha varit valet av socialtjänstens lokaler som intervjuplats. Om intervjuerna skett på en neutral plats, kanske utfallet blivit bättre. Att flera av ungdomarna har en negativ bild av projektet samt att det är projektledarna som gör inbjudan till intervjun, kan också ha bidragit till att så få kom till intervjuerna. Språksvårigheter kan också ha lett till missförstånd, vilket kan vara en annan förklaring till bortfallet. Sammanlagt har jag intervjuat 12 ungdomar som deltagit i projektet. Intervjuerna skedde i samtalsform, men utgick från ett frågeformulär och handlade om deras livssituation nu och innan de började projektet samt kring deras syn på projektet (se bilaga 2).

En gemensam intervju med de två projektledarna genomfördes med fokus på utvecklingen av arbetet, hinder och möjligheter, metod, samverkan och tankar kring framtida utveckling (se bilaga 3). En intervju med verksamhetschefen på SDF Biskopsgården genomfördes, med fokus på historik och strukturer i området. (se bilaga 4). Dessa intervjuer spelades också in på band.

En enkät har lämnats till kollegor och samarbetspartners inom socialtjänsten och arbetsförmedlingens ungdomstorg med fokus på utvecklingen av projektet,

hinder och möjligheter, metod, samverkan och tankar kring framtida utveckling (se bilaga 5).

Utifrån projektledarnas projektbeskrivning samt genom informella samtal med projektledarna, 1:e socialsekreterare och sektionschefen för försörjningsstöd har jag fått en allmän beskrivning av struktur och innehåll i projektet.

Materialredovisning

Jag inleder materialredovisningen med ett kapitel där jag presenterar mina teoretiska utgångspunkter. Därefter beskriver jag modellen som projekt Sofia har som utgångspunkt i arbetet med ungdomarna samt vilka hinder och möjligheter som finns för projektet. Jag beskriver även historik och strukturer i Biskopsgården. Redovisningen av enkätsvaren från kollegor har jag inte med i resultatdelen, då svaren var så få att de kan räknas som försumbara. Sektionschefen delade ut ca 15 enkäter. Jag fick endast tillbaka fem svar. Av dessa är det tre personer som inte känner till projektet alls och heller inte kunnat svara på frågorna som ställdes. De två socialsekreterare som känner till projektet har svarat på enkätfrågorna på följande sätt:

”Resurserna är väldigt generösa mot ca 15 klienter. Projektet borde omfatta fler klienter och de ungdomar som har större hinder som idag inte har denna resurs. Fler socialsekreterare borde bli involverade i projektet.”

”Det är bra med små ”pilotprojekt”. Det är viktigt att sprida erfarenheterna och kunskaperna inom organisationen. Känns lite som ”lyx” att satsa stora personella resurser till en mycket liten grupp om det inte ska spridas sedan inom organisationen. Vi soc.sekr. som arbetar jämsides med större problematik i åldersgruppen, finns det inga resurser alls till!”

Sedan går jag in på ungdomarna i projektet. Jag presenterar undersökningsgruppen, vad projektet inneburit för de som varit med och vad de medverkande har tyckt om projektet. Avslutningsvis för jag en diskussion kring projektets resultat relaterat till syftet med utvärderingen.

Teoretiska utgångspunkter

Marklund och Lindqvist (1992) har påpekat att förhållandet mellan arbetslöshet och rätten till bistånd varit centralt i socialpolitikens historia i alla industrialiserade länder. För att kunna erhålla bistånd måste den arbetslöse, enligt förarbeten till lagstiftning och tillämpningsföreskrifter av olika slag (se t.ex. Regeringens proposition 1979/80:1 och Socialstyrelsens Allmänna råd om socialbidrag 1992): stå till arbetsmarknadens förfogande, vid behov medverka i utredningsarbete, vara beredd att ta lämpligt arbete. Svedberg (1994) menar att det inte verkar råda någon allmän enighet kring dessa punkter. Han menar att det verkar växa fram stora skillnader mellan landsändar, mellan kommuner och inom enskilda kommuner vad gäller synen på och den konkreta handläggningen av enskilda arbetslösa klienter. Detta bekräftas i SOU 1998, där det står att lokala arbetssätt och rutiner, kommunens ekonomiska förutsättningar och handläggarnas personliga värderingar har alltför stor betydelse i dagens sociala arbete. Idag är det ofta svårt att se vilken kunskap olika metoder i socialt arbete grundar sig på. Det verkar snarast vara tillfälliga trender som styr vilken metod som för dagen anses mest värdefull för klienten. Detta är särskilt allvarligt med tanke på vilket beroendeförhållande socialtjänstens klienter ofta befinner sig i. Mycket sällan har man i realiteten möjlighet att välja att inte ta emot stöd och hjälp och det är också svårt att söka den någon annanstans (SOU 1998).

Om makt och kontroll i det sociala arbetet

Sunesson (1990) menar att stora delar av den gamla fattigvården sprängt vad han kallar fattigvårdsskalet, men att en livskraftig kärna återstår. Parasit, tjuv, slöflock, tiggare, bettlare, luffare, lösdrivare eller tattare. Okvädningsorden har genom historien varit många för att beskriva de människor som skiljt sig från vad som ansetts

vara normalt. Dessa har genom sjukdom, arbetslöshet eller handikapp blivit beroende av andra för sin överlevnad och i värsta fall stötts ut ur gemenskap och trygghet. Än idag återstår livskraftiga rester av fattigvårdstänkandet, inte minst på socialkontoren, där försöken till förändring har mött motstånd. Verksamheten är ständigt ifrågasatt, allmänhetens tilltro är låg och den antas utnyttjas av personer som egentligen kunde klara sig själva. Detta leder till förkastande från utomstående som inte behöver hjälp för sin egen del (Sunesson a.a.).

Denvall m.fl.(1999) tar upp två aspekter av synen på socialt arbete. För det första uppdelningen mellan de som av tradition ansetts vara berättigade och värdiga samhällets stöd, respektive de som ansetts vara i behov av kontroll och uppfostran. En andra aspekt lägger tonvikt vid den byråkratiska utformningen. Varför förekommer det över huvud taget något som benämns socialbyrå och socialsekreterare?

Denvall m.fl. (a.a.) pekar vidare på att socialbyråerna genom lagstiftning och politiska beslut har ålagts ett mycket omfattande ansvar för att lösa viktiga samhällsproblem. Stora grupper hänvisas till socialbyråerna för sin försörjning. I synnerhet gäller det för ungdomar, ensamstående mödrar och invandrare. Socialbyråns funktion kan på sätt och vis hävdas vara att både kontrollera och disciplinera grupper av befolkningen (arbetslösa, missbrukare, ansvarslösa föräldrar) som att ge grupper mera inflytande och tillgodose deras rättigheter. Denna kluvenhet mellan kontroll och stöd utgör ett dilemma och har medfört ständiga omorganisationer och intressemot-sättningar inom det sociala arbetet. Konsekvensen blir ett socialt arbete som präglas av misstroende, kontroll och en distansering bort från möjliga personliga relationer med klienten. Kanske är denna strävan bort från närhet en nyckel till att förstå varför socialarbetaryrket i så hög grad präglas av utbrändhet, frågar sig Denvall avslutningsvis.

Jenner (1995) skriver också om relationen socialarbetare – klient, som icke jämbördig. Socialarbetaren har ett maktövertag, grundat bland annat på en formell och informell maktposition. Klienten är hjälpsökande, socialarbetaren kan ge eller låta bli att ge hjälp. Socialarbetaren har tolkningsföreträde när det gäller att definiera klientens livssituation och behov. Socialarbetaren kan dessutom vitaga åtgärder mot klientens vilja. Övertaget har också sin grund i de känslor av skuld och skam som ofta finns hos klienten (a.a.). Jenner frågar sig också hur det kommer sig att en del socialarbetare försvarar metoder som andra finner kränkande. Han menar att en del socialarbetare föredrar ett nyttoperspektiv medan andra förordar ett etiskt perspektiv (a.a.).

Berglund (2000) frågar sig hur man som behandlingsarbetare ska nå fram till de personer som man vill stödja och hjälpa. Grundtanken i Berglunds angreppssätt är att det goda mötet skapar dessa förutsättningar. Endast genom att komma ungdomarna och deras självbild riktigt nära kan man påverka de val som ligger bakom förändringar och omorienteringar hos de unga. Dessa val sker alltid i sociala sammanhang, i gemenskaper av olika form. Ofta grundas valen av mänskliga och vardagliga motiv; känslan av att "vara någon", av att "passa in" och val av livsstil. Förståelse av dessa processer i gränslandet mellan det vanliga livet och det avvikande beteendet är en förutsättning för framgångsrikt behandlingssarbete, menar författaren slutligen.

Fred och Olsson (2002) skriver i sin bok "Socialbidrag i ett systemiskt perspektiv" att handläggning av försörjningsstöd är den största verksamheten inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Ändå ses inte sällan arbetet med försörjningsstöd lite över axeln, och de som arbetar med dessa frågor har ofta en lägre status än kollegor som arbetar med relationer och behandling. Det är en felsyn, menar författarna. Tvärtom är pengar, att ha eller inte ha, bland det som har mest existentiell laddning i våra liv. Och att möta människor i fattigdom och underläge kräver god empatisk förmåga och stor professionalitet. Författarna skriver vidare att behandla pengar som något som bara kan administreras enkelt via en klar och tydlig norm har visat sig vara mycket svårt. Det tillstöter ofta svårigheter som har med relationer att göra. Ofta hanteras svårigheterna i mötet med vad författarna kallar "ökad formalitet". Fred och Olsson (a.a.) menar att det är svårt att möta människor som måste be om pengar för att de inte har klarat sin ekonomi. Även om människan framför den som måste be om pengar är korrekt och vänlig, så finns skammen i rum-

met. Tjänstemännen har makten och klienterna måste be om något. Att kunna hantera dessa samtal utan att öka skammen är en konststart. Författarna menar att ju formellare tjänstemännen blir desto mer ökar klientens maktlöshet och ångest. Samtalen måste föras närmare klientens värld och känslor, för att skammen och maktlösheten ska kunna hanteras, inte längre ifrån.

Evy Gunnarsson (1993) beskriver den kritik som kvinnoforskare har kring fattigdomsforskningen, för att den saknar ett livsloppsperspektiv och inte heller sett till fattigdomens könsstrukturering. Hon menar att eftersom socialbidragstagande och fattigdom inte är statiska tillstånd utan mer dynamiskt blir data kring förändringar över livsloppet nödvändiga. De enskilda kvinnornas försörjningssituation måste ses i relation till en mer strukturell samhällelig nivå. I varje livsfas påverkas individens villkor av strukturerade principer utifrån kön, klass och etnicitet. För att förstå kvinnors fattigdom måste vi undersöka hur distributionskällorna ser ut mellan de tre försörjningskällorna, familj, stat och arbetsmarknad och hur det påverkar kvinnors villkor över livsloppet. Författaren menar vidare att välfärdsstaten kan i större eller mindre utsträckning förhindra att kvinnors underordning permanentas och i stället kompensera för brister på andra håll och därmed minska kvinnors utsatthet (a.a.).

Metoder för försörjningsstöd

I Tidningen Socionomen, nr 3, 2002, intervjuas projektledarna kring projekt Sofia. Där står att projektet vänder sig till ungdomar som har fastnat i ett beroende av socialtjänsten. Orsaken kan vara t.ex. kriminalitet eller missbruk. Men ungdomarna har gemensamt att de skyl- ler ifrån sig på andra, enligt projektledarna. De menar vidare att deras uppgift är att hjälpa ungdomarna att bli vuxna och att ta ansvar för sina liv och konsekvenserna av sina sätt att leva.

Rönnlund har i sin bok *Socialt arbete – att se möjligheter*, (1992) utarbetat en modell, "Uppsalamodellen", som går ut på att kraven på de biståndssökande klienterna ska skärpas, för att de inte ska hamna i ett ansvars- löst bidragsberoende. I Tidskriften Nordisk Socialt arbeid, nr 4/1995, har Urban Karlsson kritiserat denna modell. Den centrala utgångspunkten i Uppsalamodel- len är tesen om bidragsberoende. Denna tes säger att generellt gäller att om människor erhåller socialbidrag eller andra typer av inkomstersättande bidrag riskerar de att bli passivt bidragsberoende i betydelsen att de så småningom utvecklar en beroendekultur med låg arbets-

moral. Urban Karlsson menar att Rönnlund omformulerar behov av ekonomiskt bistånd – vilket underförstått betyder att behovet är orsakat av sociala och ekonomiska omständigheter – till ett begrepp med en klart negativ association – bidragsberoende – som underförstått lägger hela felet och ansvaret hos klienten.

Karlsson menar också att den reflekterande empatin som ett sätt att förstå och uppleva hur den andre känner, lämnas därhän i Rönnlunds modell. Vidare skriver Karlsson att Uppsalamodellen präglas av:

1. *anti-intellektualisering* genom bortdefiniering av psykodynamisk teori och hänvisningen till att det endast är det "observerbara" som existerar. Och att problemet och dess lösning finns i färdiga mallar. Socialt arbete handlar här om administrativa tekniker och inte av förståelse av klientens liv.

2. *objektivering – avhumanisering* genom bortrationaliseringen av en dialogorienterad relation till klienten. Och genom socialsekreterarens makt att besitta tolkningsföreträde. Det är socialsekreteraren som både ställer frågorna och ger det i förväg givna svaret att klientens ekonomiska obestånd beror på att han inte har utnyttjat sina resurser och därmed inte tagit sitt vuxenansvar. (s. 246)

Karlsson kritiserar vidare Rönnlunds modell och menar att modellen inte ger något utrymme för några klass- eller intressekonflikter. Socialtjänstens roll och medverkan i samhällsförändrande processer är inte ens omnämnd. Det är endast klienten som ska förändras. Karlsson menar att denna individcentrerade syn på människan inte överensstämmer med socialtjänstlagens komplexa och strukturinriktade förhållningssätt. I enlighet med socialtjänstlagen har individen som söker bistånd ett eget ansvar för sin situation. Karlsson menar dock att i Uppsalamodellen förklaras klientens bidragsberoende med att han brister i sitt ansvar. Därför, menar Karlsson, betraktas klienten här som ett objekt som skall disciplineras med hjälp av kontroll och avskräckning efter principen att målen helgar medlen och kränkningen av klienten är därmed ett faktum. Att Uppsalamodellen har inneburit kränkningar av klienter finns dokumenterat av länsstyrelser, jmf Länsstyrelsen i Älvsborgs län (1994) och Länsstyrelsen i Uppsala län (1993) och Socialstyrelsen, jmf Socialstyrelsen (1994).

Karlsson (a.a.) hänvisar också till Salonen (1994) som redovisar resultat som talar emot beroendehypotesen. I fråga om socialbidragets tidsmönster sammanfattar Salonen sina resultat med att påpeka att de allra flesta hushåll erhåller socialbidrag högst tillfälligt.

Förändringsarbete och projekt bland ungdomar och arbetslösa

Karlsson och Jegemalm (1996) har gjort en utvärdering av sju projekt för arbetslösa socialbidragstagare. Resultaten finns att läsa i deras rapport *Mellan bidrag och arbete*. Målgrupperna som projekten huvudsakligen arbetat med, och som enligt socialnämnden skulle prioriteras, var ungdomar, invandrare och ensamstående mödrar. En stor del av klienterna hade haft långt socialbidragsberoende och merparten hade erfarenhet av arbetsmarknadsåtgärder. Personalen i projekten uppfattade arbetet som meningsfullt och tillfredsställande. Merparten av klienterna var nöjda med bemötandet i projekten men ansåg att den hjälp de fått inte i någon högre grad förändrat deras arbets- och försörjningssituation. I genomsnitt sex månader efter avslutad kontakt med projekten var 22% av de 233 klienterna varken aktuella vid socialtjänsten eller arbetsförmedlingen och 38% var inte längre aktuella vid socialtjänsten. Det hade gått mycket bättre för svenska ungdomar än för äldre svenskar, äldre invandrare och ensamstående mödrar. För de sistnämnda grupperna hade situationen knappt förändrats alls. Socialarbetarnas arbetsmetoder föreföll att spela en underordnad roll när det gällde att förklara hur det gått för klienterna. Klienternas bakgrund förklarade i huvudsak resultatet.

Carlsson (2000) har gjort en intervjustudie med arbetslösa invandrare för att försöka förstå deras perspektiv. Hon har kommit fram till att för de flesta invandrare är ett arbete av avgörande betydelse, och just vikten av arbete som försörjningskälla. Majoriteten av intervjupersonerna lyfter fram mer strukturella hinder, än individuella hinder för att få arbete. Carlsson menar att det finns ett klart samband mellan tjänstemännens sätt att bemöta invandrare och deras möjligheter att få arbete. En slags distans gör sig gällande i mötena mellan invandrarna och tjänstemännen som präglas av få personliga kontakter och en likriktning av mångfalden till det som betraktas normalt, dvs. svenskt. Socialtjänsten har i dessa fall fungerat som en slags betaltjänst, där man bara betalar ut socialbidrag utan att arbeta aktivt för ett arbete. Resultatet kan bli en form av klientisering och känsla av maktlöshet inför systemet som i sin tur kan leda till ett passivt bidragsberoende, menar författaren. Denna typ av hjälp medför att människor snarare blir beroende av systemet, än självförsörjande. Det är därför centralt, menar författaren, att myndigheter är vaksamma på den institutionella diskrimineringen som direkt hindrar invandrare att få arbete (a.a.).

Beskrivning av Projekt Sofia

Stadsdelstörval tningen i Biskopsgården har beviljat projektmedel för ett nytt arbetssätt med arbetslösa ungdomar med social problematik, vilka söker försörjningsstöd. Ungdomarnas sociala problematik består av:

- bristande eller avbrutna studier
- alienerade relationer
- bristfälliga inre och yttre strukturer
- annat

Projektmedel har beviljats för tidsperioden 010201-020630. Det nya arbetssättet går ut på att:

- hjälpa ungdomarna bli mer medvetna om sina verkliga behov och samtidigt erbjuda dem vägar ut ur den situation som beskrivs ovan, dvs. att uppnå en skälig levnadsnivå såväl ekonomiskt som socialt
- förebygga att de hamnar i ett permanent utanförskap
- utveckla verksamma metoder för psykosocialt arbete med målgruppen

Upprinnelsen till projekt Sofia var att en av socialsekreterarna på SDF Biskopsgården fick handledning med introduktion och undervisning i den arbetsmetodik som nu ligger fast genom socialsekreterarens och handledarens (psykologens) gemensamma engagemang i projekt Sofia. Socialsekreteraren i projektet har i sin metodbeskrivning av projektet, beskrivit att hon i handledningssituationen, med psykologen (som sedan blev hennes kollega i projektet) förstått att hon som person och tjänsteman är högst delaktig i problemlösningsprocessen med ungdomarna. Hon beskriver vidare att hon inte tidigare varit medveten om hur hon själv påverkas av det hon konfronteras med dagligen. Via handledningen blev hon intresserad av sitt arbete, sitt arbetsfält men också av innehållet och meningen med det arbete hon utförde, samtidigt som hon tyckte att arbetsresultatet förbättrades väsentligt.

I januari 1999 delades sektionen för försörjningsstöd inom SDF Biskopsgården upp, så att enklare ärenden, s.k. "job-ready", handlades på arbetsförmedlingen av socialsekreterare som var anställda där. De ärenden som inte betraktades som "job-ready" skulle handläggas på socialkontoret för att de bedömdes behöva ett större socialt stöd. Enligt socialsekreteraren i projekt Sofia räckte inte det sociala stödet till, som handläggarna på socialkontoret kunde ge dem, då ungdomarna ofta hade en psykosocial problematik. Det räckte inte heller med det stöd som fanns att få utanför socialkontoret. Socialsekreteraren presenterade det som hon ansåg vara nödvändigt för att kunna arbeta på ett annat sätt, dvs. att integrera psykologiska kunskaper med det sociala arbetet. En psykologresurs köptes in på 16 timmar i veckan till projektet. Han står för den psykologiska kompetensen och socialsekreteraren för den sociala kompetensen i projekt Sofia. De bildar ett team. Förstärkningen av sektionen för försörjningsstöd medgav möjligheter att arbeta utifrån den nya modellen. Då målet för projektet är att minska tiden för bidragsberoende, är den tid då ungdomarna medverkar i projektet individuell. Några ungdomar i projektet har endast träffat projektledarna vid ett tillfälle, medan andra ungdomar har haft regelbunden kontakt under en längre tidsperiod.

Modellen

Projektledarna har genom intervju och arbetsbeskrivningar beskrivit modellen, vilken jag sammanfattar nedan:

Strukturen går ut på att psykolog och socialarbetare bildar ett team och träffar klienterna tillsammans. Tillvägagångssättet i arbetet är:

- 1) **Kartläggning** av ungdomens bakgrund/historik, nätverk, fysisk och psykisk hälsa samt personlighetsfaktorer och relationer. Denna kartläggning görs antingen utifrån befintliga journaler eller genom intervjuer med klienten.

- 2) **Klarifierande samtal** med klienten görs av socialarbetare och psykolog tillsammans. Med ovanstående information finns ett underlag för att ställa vidare frågor för bedömning av problematiken. Klienten blir medveten om sina problem samtidigt som frågorna ställs.
- 3) **Polariserande eller konfronterande samtal.** Med utgångspunkt av klientens uttalade vision, målsättning i livet, konfronteras de med vad de gör idag. Syftet är att ta fram klientens ambivalens och på det sättet göra det uppenbart för klienten att han/hon måste ta ställning, göra egna val. Vill han A så måste han göra B för att nå dit osv.
- 4) **Stödjande samtal** där klienten får stöd i att välja det som är bäst för honom eller henne.
- 5) **Fokuserande samtal.** Vid särskilda behov träffar psykologen klienten individuellt. Då fokuseras klientens problem.
- 6) **Uppföljande, utvärderande samtal** om hur det går för klienten vad det gäller egen försörjning och sysselsättning.

Målet med arbetet är normalisering och att hjälpa ungdomarna över trösklar som hindrar dem från att få och behålla ett arbete, enligt projektledarna. Det pedagogiska inslaget i projektet går ut på att ungdomarna ska se sig själva och deras situation speglad med omvärldens ögon. Meningen är att ungdomarna ska kunna se hur andra löst likartade problem och också se hur omvärlden stöttar eller fördömer den problematik som ungdomarna presenterar. Enligt socialsekreteraren blir de sociala konsekvenserna uppenbara för ungdomarna som ingår i projektet. Ungdomarnas mognad, ansvarskänsla samt förmåga till empati och självreflektion blir också uppenbar. Utifrån ovanstående skall sedan ungdomarna få den hjälp som behövs för att kunna göra de existentiella val som vänder den negativa trenden för ungdomarna till en mer positiv och meningsfull tillvaro, menar socialsekreteraren.

Metoden handlar enligt projektledarna om att via samtal hjälpa ungdomarna bli medvetna om sin egen kris, var man befinner sig och vilka valmöjligheter man har. Projektledarna menar att människor i kris använder sig av överlevnadsstrategier som ger vinster i nuet, men som bromsar mognadsprocessen. Projektledarnas arbete handlar om att få kontakt med de källor som ger rädsla och obehag och som stör processen att växa och lyckas. Projektledarnas vägledning handlar om att lotsa ungdomarna till medvetenhet om konsekvenser av deras egna destruktiva handlingar och om deras egna resurser. De

menar vidare att man som socialarbetare måste våga konfrontera de överlevnadsstrategier som ungdomarna har, för att kunna locka fram ungdomarnas verkliga behov av självständighet och autonomi. En strategi som ungdomarna använder sig av är att inte må psykiskt bra. Det gemensamma med strategierna liksom med försvarsmekanismerna är att de sänker ångestnivån i nuet men utgör knappast någon lösning på de verkliga problemen (Socionomen nr 3, 2002).

Hinder och möjligheter

Socialsekreteraren säger i intervjun, att hon inte kan tänka sig att arbeta på något annat sätt än utifrån den modell som hon och psykologen byggt upp. Hon tycker att det är oprofessionellt att arbeta med människor, som inte enbart har en social problematik, om man endast arbetar med den sociala situationen. Det är så många människor som är beroende av socialtjänsten år efter år. De kanske kommer ut i arbete ett tag, men sedan kommer de tillbaka igen. Det blir ingen varaktig förändring. Vidare menar hon, att deras sätt att arbeta rustar människor för att leva ett normalt liv utan att vara myndighetsberoende. Meningen är att ungdomarna ska bli så starka att de klarar av även kriser i livet utan att falla. Hon tycker att alla borde arbeta på det här sättet.

Socialsekreteraren påpekar i den metodbeskrivning av projektet som hon själv skrivit, att konsekvenserna av den modell som de arbetat med i projektet, blir att arbeta med klienter som försätts i viss kris. Hon menar att när ungdomen, i sitt agerande gentemot systemet (läs SDF Biskopsgården, författarens anm.) och den representant som socialsekreteraren utgör, inte får sin önskan uppfylld, skapas ångest. Detta sätter en reaktion i rörelse som kan bli en påfrestning för systemet. Då, menar hon vidare, är det viktigt att alla visar en konsekvent hållning, vilket kräver en övertygelse om att man gör rätt.

Psykologen säger i intervjun, att verksamheter som riktar sig till utsatta personer måste vara integrerade med varandra. Det räcker inte med att samarbeta, utan man måste arbeta tillsammans i ett team med olika kompetenser. Även kompetens vad det gäller arbetsmarknad och somatisk vård borde integreras i teamet. Vi är psykosociala människor med psykosociala problem, säger han vidare.

Psykologen tycker att det finns hinder utanför projektet, dvs. att andra människor arbetar alltför ensidigt och att helhetssyn och kompetens saknas. Han menar vidare att det behövs särskild kompetens i arbetet med ungdomar. Arbetar man med ungdomar kan man inte

vara för ung själv, då befinner man sig själv i samma utvecklingsfas. Man måste ha fått distans till sin egen ungdom. Man måste förstå vad som händer när man är i den utvecklingsfasen och kunna se vad som är normal utvecklingsfas för ungdomar och vad som är utvecklingskris, säger han vidare.

Projektledarna beskriver projektet, som de kallar för Sofia, som en ung människa som ska ut i verkligheten:

"Hon har inte så mycket att komma med från början, men efterhand så får hon meritera sig, visa att hon är duglig och passar inom ett visst fack, har kompetens och utbildning. Hon ska vara ekonomisk självgående och fortsätta meritera sig, kanske göra karriär. Sofia är inte så gammal ännu så hon har inte bestämt sig än hur hon ska leva sitt liv."

Historik och strukturer i Biskopsgården

Verksamhetschefen för individ och familj, IoF, i Biskopsgårdens stadsdelsförvaltning, berättar att det bor ungefär 25.000 personer i stadsdelen varav ca 40-45% är invandrare. Hon menar att det sätter sin prägel på stadsdelen. På socialkontoret återfinns de som av olika skäl har svårare att komma ut på arbetsmarknaden än andra. Norra Biskopsgården är en av de fattigaste stadsdelarna i landet och är nu föremål för regeringens storstadssatsning.

Biskopsgården började byggas upp i slutet av 50-talet och blev sedan en del av miljonprogrammet. Stadsdelen har haft invandring i olika omgångar. Från början var det arbetskraftsinvandring, en stor grupp portugiser och sedan finländare på 60-70-talen och därefter jugoslaviner. Men de är idag etablerade. Sedan kom turkarna och det var många turkiska pojkar som blev omhändertagna en period, berättar verksamhetschefen. Det var svårt att avsluta dessa placeringar då många av barnen/ungdomarna inte hade några föräldrar att återvända till här i Sverige. De hade kommit hit själva för att tas om hand av släktingar.

I början av 90-talet kom flyktingvägen med framförallt flyktingar från forna Jugoslavien. Då accelererade problemen i Biskopsgården, berättar verksamhetschefen vidare. Det kom även en stor somalisk grupp. De har extra svårt att komma ut på arbetsmarknaden för att de kommer från en så totalt annorlunda kultur. En del är högutbildade, men får ändå inga jobb. Det är många som kommer hit som lider av stressyndrom som har va-

rit med i krig och upplevt hemska saker.

Verksamhetschefen fortsätter att berätta om ungdomskriminaliteten som är ett annat stort problem i Biskopsgården. Den är högst i Göteborg. Antalet omhändertagna ungdomar enligt lagen om vård av unga, i stadsdelen, har ökat från sex år 2000 till ca tolv år 2001. Skälen till omhändertagandena är en kombination av missbruk och kriminalitet. Det är många ungdomar som kommer hit utan föräldrar, som har varit skilda från föräldrarna i många år på grund av krig, bl.a. från afrikanska länder. Många barn blir omhändertagna och hamnar på paragraf 12-hem, där vården kanske inte är så speciellt bra. En del går det bra för, men många kommer tillbaka till socialtjänsten, berättar hon vidare.

Innan flyktingvägen var det framförallt vanliga svenska multiproblemfamiljer som uppsökte socialtjänsten i Biskopsgården. Idag ser problemen annorlunda ut. Det är svårt att arbeta med människor från andra kulturer, både att arbeta med tolk men också genom att de har en helt annan bakgrund än den vi är vana vid. Verksamhetschefen menar att socialtjänsten i Biskopsgården kanske inte har ändrat sina arbetsmetoder utifrån de nya förutsättningar som råder. Det finns mycket att göra på den punkten. En del i detta förnyelsearbete är projektet "Fördjupat försörjningsstöd för målgruppen 18-24 år". Det är en satsning och en metod att försöka ta reda på varför det inte fungerar för ungdomarna. Det är ett nytt sätt att arbeta som hon är mycket positiv till. Hennes mål med projektet är att försöka stoppa den dåliga utvecklingen för de här ungdomarna.

Verksamhetschefen anser vidare att det är hennes uppgift att bereda vägen så att det här och liknande projekt blir möjliga att genomföra och att driva frågorna vidare. Hon tycker att det egentligen inte finns några hinder för projekt av det här slaget. Personalen har stor frihet att använda olika metoder som är verksamma. Vidare menar hon att gruppen som arbetar med försörjningsstöd är väldigt duktiga, målinriktade och kreativa.

Vad det gäller samverkan och integreringsmöjligheter med hälso- och sjukvården bekräftar verksamhetschefen, att det är väldigt svårt inom ungdomspsykiatri. Det finns ett gott samarbete vad det gäller den somatiska vården med vårdcentralen i huset, men ungdomspsykiatri är hemskt eftersatt i hela landet. Det finns nästan ingen psykiatrisk vård att erbjuda ungdomar. De faller mellan stolarna, mellan barnpsykiatri, BUP och vuxenpsykiatri. Det är ett skäl till varför Biskopsgården köpt in psykologtjänsten till projektet, avslutar hon.

Ungdomarna om projektet

Av den totala gruppen på 16 ungdomar som medverkade eller hade avslutat sin medverkan i projektet vid undersökningstillfället, finns två kvinnor och fjorton män. Det är fyra ungdomar med svensk bakgrund och tolv ungdomar med utländsk bakgrund.

Presentation av undersökningsgruppen

Nedan följer en kort presentation av de 12 ungdomar som jag har intervjuat. Namn och vissa övriga uppgifter är ändrade för att man inte ska kunna identifiera dem. Samtliga ungdomar är mellan 18 och 24 år.

Ola ----- Kom på avtalad tid till intervjun på socialkontoret. Svensk man, inflyttad till Göteborg. Tidvis deprimerad. Har ingen egen försörjning. Lever på försörjningsstöd som han till och från varit avstängd ifrån. Aktiv i föreningslivet.

Henrik -- Kom på avtalad tid till intervjun på socialkontoret. Svensk man från multiproblemfamilj. Problem av psykologisk karaktär. Går utbildning med utbildningsbidrag kompletterat med försörjningsstöd.

George -- Kom ej till intervjun. En kort telefonintervju genomfördes. Man med utländsk bakgrund inflyttad till Göteborg. Har tidigare lidit av ångest. Har vid undersökningstillfället arbete och egen försörjning.

Gustav -- Kom ej till intervjun. En kort telefonintervju genomfördes. Komplicerad problematik av psykologisk karaktär. Har arbete och egen försörjning.

Maria --- Kom till intervjun på avtalad tid. Kvinna med utländsk bakgrund, inflyttad till Göteborg. Går vid undersökningstillfället en kurs och får till och från försörjningsstöd.

Peter ---- Kom till intervjun på avtalad tid. Man med utländsk bakgrund. Har vid undersökningstillfället ingen sysselsättning ej heller försörjningsstöd.

Mats ---- Kom till intervjun på avtalad tid. Man med utländsk bakgrund, inflyttad till Göteborg. Har under en längre period lidit av psykisk ohälsa. Bedriver vid undersökningstillfället studier samt har arbete och egen försörjning.

Fred ----- Kom ej till intervjun. En kort telefonintervju genomfördes. Man med utländsk bakgrund. Har lidit av psykisk ohälsa. Har vid undersökningstillfället arbete och egen försörjning.

Anna ---- Kom ej till intervjun. En kort telefonintervju genomfördes. Kvinna med utländsk bakgrund. Har lidit av psykisk ohälsa. Har vid intervjutillfället ingen sysselsättning ej heller försörjningsstöd.

Charlie -- Kom ej till intervjun. En kort telefonintervju genomfördes. Man med utländsk bakgrund. Har vid undersökningstillfället arbete och egen försörjning.

Rickard - Kom ej till intervjun på grund av att han inte fått inbjudan. En kort telefonintervju genomfördes. Man med utländsk bakgrund. Har vid intervjutillfället ingen sysselsättning ej heller försörjningsstöd.

David --- Kom till intervjun på avtalad tid. Man med utländsk bakgrund. Har lidit av panikångest. Har vid intervjutillfället en praktikplats och får försörjningsstöd men ej via "projektet".

Har projektet bidragit till någon förändring för de som varit med?

Samtliga ungdomar saknade sysselsättning och levde på försörjningsstöd när de påbörjade projektet. Av de 12 intervjuade ungdomarna, är det 5 ungdomar som vid undersökningstillfället hade egen försörjning. Totalt är det 8 ungdomar som hade någon form av sysselsättning och 4 ungdomar som saknar både sysselsättning och försörjningsstöd.

Kvinnorna

1 kvinna går utbildning och får till och från försörjningsstöd

1 kvinna saknar sysselsättning och försörjningsstöd

Männen

5 män har egen försörjning

1 man går utbildning, har utbildningsbidrag kompletterat med försörjningsstöd

1 man har praktikplats samt försörjningsstöd men ej via "projektet"

3 män saknar sysselsättning och försörjningsstöd

Hur ungdomarna har uppfattat sitt deltagande i projektet

Positiva upplevelser

Två män anser att projektet bidragit till att de förändrat sin livssituation positivt. Mats kom med i projektet efter en period av kaos. Han hade inte betalt sin hyra och därför fått krav från kronofogden. Mats hade hoppat av sina studier utan att meddela sina föräldrar. Han ville inte göra föräldrarna besvikna. Han kände sig deprimerad och behövde någon att prata med. Han blev då erbjuden försörjningsstöd och samtal med socialsekreteraren och psykologen i projektet. Mats förväntningar var att må bättre och fixa ekonomin. Mats hade kontakt med projektet i ca sex månader och tycker att han fått det stöd han behövde och att psykologen och socialsekreteraren arbetar professionellt. Så här beskriver Mats sin egen förändringsprocess:

"Jag var så trött på att leva som jag gjorde. Jag ville ändra på allting. Jag lyssnade på psykologen och gjorde det jag kunde. Psykologen sa till mig att "du vet vad som gäller, du vet exakt hur det funkar, du vet vad du ska göra". Då gick jag hem och tänkte och så kom jag tillbaka och vi snackade om det. Han fick mig att inse att jag

inte kan leva på andra. Ja, att jag måste ta ansvar själv, jag kan inte leva på mina föräldrar. När jag kom hit så skämdes jag för psykologen, för att han var så bestämd och han sa det att nu får du skärpa dig, och du förstör ditt liv, så här kan du inte göra. Så då blev det en sån här relation, typ..."

Fred ansåg också att projektet var bra:

"Jag fick råd, personlig hjälp och stöd tills jag började arbeta. Nu har jag eget företag och behöver ingen hjälp. Jag träffade psykologen en gång och socialsekreteraren flera gånger och fick det stöd jag behövde."

Henrik anser att projektet var positivt, även om han fortfarande saknar egen försörjning.

"Jag fick mera motivation, att gå framåt i livet och skaffa jobb och grejor då. Det kändes bra helt enkelt."

Negativa upplevelser

Av de andra, nio, intervjuade deltagarna så är det ingen som anser att projektet bidragit till att de förändrat sin försörjningssituation positivt. De ger istället en negativ bild av hur de blivit bemötta i projektet.

Av deltagarna i projektet så är tre inte medvetna om att de deltagit i ett projekt. Henrik beskriver att han fick åka runt och måla och snickra i projektet. Han förstår efter ett tag att vi inte pratar om samma projekt:

"Vilket projekt pratar vi om?"

Gustav förstår inte brevet med inbjudan till intervju och säger i telefon:

"Projektet?? Har träffat psykologen och socialsekreteraren på grund av min son...för att få träffa sonen."

Peter vet inte exakt vad jag menar med projektet. Socialsekreteraren är hans handläggare och psykologen brukar vara med på deras möten. Psykologen var inte presenterad för Peter förrän Peter frågade vem han var. Då svarade socialsekreteraren att "det är en psykolog som hjälper mig i mitt arbete". Något "projekt" har Peter inte hört talas om:

"Jag vill veta exakt vad du menar med projektet?..."

Peter hade blivit hänvisad till en kurs för att få försörjningsstöd. Han påbörjade den, men upptäckte snart att den var på för hög nivå för honom. Han slutade på kursen och skrev in sig på arbetsförmedlingen i stället. Då

fick han avslag på sin ansökan om försörjningsstöd. Peter överklagade till länsrätten och hade vid intervju tillfället, ca 4-5 månader efter överklagan, ännu inte fått något besked. Peter fick lämna sin lägenhet för att han inte längre kunde betala sin hyra:

"Första gången jag mötte socialsekreteraren och psykologen var det inte liksom "välkommen" det var bara "försvinn", va. Jag kände mig avstängd ifrån dem, att jag inte var välkommen. Fem månader har jag gått här. Utav dem har jag fått försörjningsstöd två gånger. Jag var inskriven på arbetsförmedlingen. Socialsekreteraren beviljade mig försörjningsstöd en månad, så tyckte hon nästa månad att jag inte var seriös med att söka arbete. Jag tycker inte det är hon som ska bedöma det, utan arbetsförmedlingen, som sen ska informera henne. Nu har jag till och med fått avslag för december månad som jag inte ens har sökt ännu. Det kan ju bara betyda "gå härifrån, vi ska inte hjälpa dig". Jag är absolut inte nöjd med hur soc. i Biskopsgården funkar."

Maria hade haft socialsekreteraren en längre tid som handläggare. Hon har flyttat runt i Sverige och gått olika kurser. Hon beskriver att hon aldrig haft problem med det sociala förrän hon träffade socialsekreteraren i projekt Sofia. Maria blev uppmanad att göra något. Maria kom med på en orienteringskurs för kvinnor, där de bl.a. lär sig söka jobb. Men socialsekreteraren tyckte att hon skulle söka jobb i stället för att gå den kursen. Men Maria beskriver att socialsekreteraren inte tror på henne och att det skapar problem. Hon beskriver att hon tvingas be sin handläggare på arbetsförmedlingen att intyga att Maria kommer till honom en gång i veckan. Maria får efter en tids kontakt med socialsekreteraren ett brev från henne som meddelar att hon ska träffa socialsekreteraren tillsammans med en psykolog. När psykologen dyker upp på deras möten menar hon att det är samma problem med honom. Maria träffar socialsekreteraren och psykologen tillsammans vid två tillfällen:

"De tror inte på mig, de säger "nej, du ljuger". Ibland förstår jag inte vad de säger på svenska. Men de säger att jag bara låtsas. Socialsekreteraren bara tjarar om jobb, jobb, jobb. När jag ringde soc.chefen och berättade att min socialsekreterare inte skickar pengarna, var hon så snäll. Hon berättade hur jag skulle göra. Hon lärde mig vilken väg man ska gå. Jag vill att de ska lyssna mer på vad jag vill. När man jobbar på ett sånt här ställe måste man vara snäll och glad. Det är ingen som vill ha dig om du är arg och säger att

man ljuger. Det är kanske för att jag är invandrare som hon hatar mig? När jag ringer på telefonen mellan 9 och 10, lägger hon på luren. Hon vill inte höra mig. När jag skickar ansökan om försörjningsstöd i tid för att få pengar den 27:e. Hon skickar pengarna den 31:a eller 1:a eller 2:a. Jag måste betala hyran i tid, var ska jag annars bo?"

David träffade projektledarna endast en gång. Men han är väldigt kritisk till hur han blev bemött:

"Jag tänkte först när jag kom in att de verkar snälla och så typ. Men sen började de nästan, pressa mig mot väggen... De trodde inte på mig att jag hade ångestattacker. De trodde att jag gjorde mig till, men de sa aldrig det rent ut. Utan de sa så här - "Nej, vi tror inte på att det är så." De trodde säkert att jag var lat och satt hemma och gjorde ingenting... Jag försökte förklara för dem att det är inte alls så, jag började till och med gråta, du vet, de trodde fortfarande inte på mig...Det kändes som att de attackerade mig istället för att hjälpa mig. Det var helt fel sätt, så hjälper man inte ungdomar. Psykologen sa till min mamma att "David gör sig bara till, han går på toaletten nu, för att han vill inte konfrontera grejor." Jag tycker de är dumma i huvudet. Det kändes kränkande att träffa dem."

George menar att projektledarna inte förstår sig på ungdomar:

"De fattade inte vad jag ville göra. De följer bara sina egna idéer. De försöker bara få ut en i arbete. Jag förstod inte vitsen med psykologen. Jag behövde stöd i min planering, men de hade sin egen planering. De borde lyssna mer."

Charlie tycker inte att det är till någon hjälp att bli tvingad till arbete:

"De tror att vi inte vill arbeta."

Rickard tycker inte att han fått den hjälp han frågat efter:

"De höll inte löftet om stöd...De tror inte att jag vill ha jobb...de sa att jag ljög...psykologen försöker psyka mig...de tror att jag är lat hur aktiv jag än är...de borde berätta vad de har att erbjuda, kolla vad man vill ha hjälp med och sen borde man få försörjningsstöd tills man får ett arbete. De uppfyller inte detta. Inte någon hjälp alls."

En av deltagarna i projektet, Ola, har synpunkter som berör sammanblandningen av den ekonomiska handlägg-

ningen och det terapeutiska stödet. Ola hade varit inne i en depression. Han hade tidigare fått antidepressiv medicin, men ingen samtalskontakt. När Ola erbjöds att vara med i projektet, var hans förväntningar att han skulle få någon form av samtalshjälp, med inriktning mot arbets sökeri. På frågan om och hur han tycker att projektet har påverkat honom svarar han:

"Ja, i negativ bemärkelse. Jag är kritisk till socialsekreterarens kompetens. Jag betvivlar att hon ska syssla med sånt här. Jag tror inte det är hennes grej. För kan hon inte hjälpa eller finnas till för mig som mår så pass dåligt, då vet jag inte riktigt om det är hennes grej. Både terapeuten och socialsekreteraren är väldigt oförstående. Det är inte motivation, det är hotivation, alltså man hotar, om man inte gör det här och det där, så... Jag tror inte på den terapiformen eller hjälpformen, där den som ska ge dig pengar även skall hjälpa dig med andra saker. För nånstans där kan det skära sig och då rasar allting. Jag tror istället att om man ska fortsätta sådan här verksamhet så ska socialen fixa, hyra in, köpa in i stället någonstans dit ungdomar som jag kan gå, istället för att bedriva det själva. Det kan bli en sån negativ spiral om det börjar gå dåligt på något sätt, så får du inget socialbidrag och så ska man försöka få förtroende för dem igen, som har dragit in ditt socialbidrag. Det blir en ond cirkel. Det går inte, tror jag. Jag är väldigt kritisk till att man har det på det här sättet. Det bästa stödet för mig hade varit en kurator eller terapeut, samtalshjälp."

Diskussion om målet med projektet och ungdomarnas syn på projektet

Tre av de tolv ungdomarna ger en positiv bild av projektet, men för nio ungdomar har projektet varit en negativ upplevelse. Enligt dessa nio ungdomar har projektet påverkat deras självkänsla negativt och flera av dem ger exempel på att de blivit utsatta för uppenbart kränkande behandling av projektets personal (se avsnitt 4.3.2). Det kan tänkas att dessa kränkningar handlade mer om personalens tillämpning av modellen än om modellen i projektet som sådant.

Avsikten med projektet var att utmana ungdomarna för att skapa en positiv förändring. Detta kan givetvis tolkas som goda intentioner, men om man på detta sätt vill bidra till förändring måste utmaningarna bygga på empati och lyhördhet för den utsatthet det innebär att vara arbetslös och ha svårt att försörja sig, vilket t.ex. Fred och Olsson (2002) betonar. För att anknyta till Berglund (2000) så handlar det om en strävan efter att komma nära klienten och hennes eller hans självbild för att kunna bidra till förändringar och omorienteringar i klientens liv. Om man tar del av ungdomarnas beskrivningar har en sådan strävan dock inte funnits i projektet, vilket är ett viktigt skäl till att projektledarnas förhållningssätt inte upplevts som utmaningar, utan snarare som avståndstagande och i en del fall t.o.m. som kränkningar.

Projektledarna menar att det är viktigt att förstå vad som är normal utvecklingsfas för ungdomar och vad som är utvecklingskriser. Att "må dåligt" är, enligt projektledarna, något naturligt när man går igenom en ungdomskris. Psykologen säger att man måste vara mycket försiktig som behandlare innan man "hjälper" klienter att patologisera företeelsen "må dåligt". Att "må dåligt" kan, enligt psykologen, också utvecklas till en attityd (se Socionomen, nr 3, 2002). I den presentation av klientgruppen som jag tagit del av, beskrivs dock åtta av tolv ungdomar ha problem av psykologisk karaktär, vilket också borde ha manat till försiktighet då det gäller att använda konfrontativa metoder.

En del i beskrivningen av hur projektledarna tillämpar modellen i projekt Sofia, påminner om den tidigare beskrivna Uppsalamodellen (se avsnitt 2.2). I projekt Sofia finns också en tendens till *objektivering* – *avhumanisering*. Projektledarna hade inte för avsikt att skapa en dialogorienterad relation till klienterna utan avsikten var att konfrontera ungdomarnas överlevnadsstrategier som ger vinster i nuet, för att locka fram ungdomarnas verkliga behov av självständighet och autonomi. Projektledarnas utgångspunkt är att ungdomarnas obestånd beror på att de inte utnyttjat sina resurser och därmed inte tagit sitt vuxenansvar. Klienterna i projekt Sofia beskriver att de vill ha stöd och hjälp med att få ett arbete, men att de istället blir misstrodda och betraktade som lata och ansvarslösa då de misslyckas.

Ungdomarna som medverkar i projektet är hänvisade till stadsdelsförvaltningen och projekt Sofia för sin försörjning. Projektledarna har ett maktövertag och ungdomarna är underordnade i detta sammanhang. Det finns en underliggande ton i projektet som handlar om att ungdomarna inte utnyttjat sina resurser och därmed inte tagit sitt vuxenansvar. Den underliggande tonen gör sig påmind i tillämpningen av modellen, när ungdomarna ska hjälpas förstå sina *verkliga* behov. I ett icke jämlikt förhållande definieras sanningen, också vad det gäller ungdomarnas verkliga behov, av den som har makten, dvs. av socialtjänsten i detta fall. Den franske idéhistorikern och filosofen Michel Foucault (1974) har beskrivit hur förhållandet sanning och makt bildar kärnan i alla repressiva system. Bakom varje sanning ser Foucault ett maktförhållande. Foucaults tes är att det inte finns någon neutral sanning, makt över människor blir också makt över sanningen.

Förankringen av projekt Sofia verkar ha varit bristfällig både hos kollegor och ungdomar. Om projektet varit förankrat hos kollegorna skulle det förmodligen funnits mer kunskap om och intresse av att svara på enkäten. Att tre ungdomar inte känt till att de ingått i ett

projekt tyder också på dålig förankring av projektet hos ungdomarna.

Hur skulle man då kunna undvika de negativa konsekvenser som projektet inneburit för ungdomarna? Och vad kan man ta lärdom av och eventuellt förändra i en metod där syftet är att stötta ungdomar att inte fastna i ett permanent beroende av socialtjänsten?

För att kunna vända arbetet med denna målgrupp d.v.s. arbetslösa ungdomar med en tilläggsproblematik vilka varit aktuella i projekt Sofia i Biskopsgården, i positiv riktning, bör ett möte ske mellan dem som arbetar med målgruppen, ledningen i Biskopsgården och projektledarna för projekt Sofia. De bör i dialogform göra en analys av vad man skulle kunna göra bättre för att öka förutsättningarna för att en utveckling ska ske i positiv riktning för målgruppen.

Käll- och litteraturförteckning

- Allmänna råd om socialbidrag.* (1992). Socialstyrelsen.
- Archontoulis, N.** (2002). "Det är hälsosamt att bli vuxen även om det kan göra ont." *Socionomen*, nr 3, 2002 (s.36-37)
- Berglund, S-A.** (2000). *Social pedagogik - I goda möten skapas goda skäl.* Lund: Studentlitteratur.
- Carlsson, A.** (2000). *Att sitta under den sociala makten - Socialtjänstens och arbetsförmedlingens insatser för arbetssökande, invandrade socialbidragstagare - ett brukarperspektiv.* Stockholm: FoU-Södertörn Skriftserie nr 10/00.
- Denvall, V., Munther, A-K. & Trunnerup, A.** (1999). *Möten med Anna - Vännen, socialarbetaren och forskaren.* Lund: Studentlitteratur.
- Foucault, M.** (1974). *Övervakning och straff.* Lund: Arkiv förlag.
- Fred, G. & Olsson, K.** (2002) *Socialbidrag i ett systemteoretiskt perspektiv.* Stockholm. Förlagshuset Gothia.
- Gunnarsson, E. & Sclytter, A.** (red) (1999) *Kön och makt i socialt arbete.* Sid. 107-126. Rapport i socialt arbete nr 91 - 1999. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete Socialhögskolan. Akedemitryck AB, Edsbruk.
- Jenner, H.** (1995). *Nytta och etik i det sociala arbetet.* Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, U.** (1995). "Uppsalamodellen - ett nygamalt arbetssätt inom socialt arbete." *Nordisk Socialt arbeid*, nr 4/1995, (s. 243-257)
- Karlsson, U. & Jegermalm, M.** (1996). *Mellan bidrag och arbete. Utvärdering av sju projekt för arbetslösa socialbidragstagare.* Stockholms stad Socialtjänsten Forsknings- och utvecklingsbyrån. FoU-rapport 1996:15.
- Länstyrelsen, Uppsala län,** (Ström, L.) (1993). "Tillsynsärende enligt socialtjänstlagen". Diariernr. 502-9816-92.
- Länstyrelsen, Älvsborgs län,** (Johansson, I.) (1994). "Klagomål mot socialnämnden i Marks kommun". Diariernr. 502-4277-94.
- Marklund, S. & Lindqvist, R.** (1992). Arbetslinjen i socialpolitiken. I S. Marklund (red.) *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv.* Lund: Studentlitteratur.
- Regeringens proposition 1979/80:1. Om socialtjänsten.**
- Socialstyrelsen** (1994). (Wigzell, K., Hjort, E., Viklund, J. Och Björklund, P.) (1994). "Angående socialbidragsärende i Marks kommun". Pressmeddelande nr 43.
- SOU 1998:161 På marginalen.** En intervjubok från Socialtjänstutredningen.
- Sunesson, S.** (1990). "Att spränga fattigvårdsskalet." I *Scenförändring - FORSA-symposiet. Helsingborg/Gilleleje.* Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 1990:2
- Svedberg, L.** (1994). *En bok om marginalitet.* Rapport i socialt arbete nr 67 - 1994. Stockholms Universitet. Institutionen för socialt arbete.

Muntliga källor: Ungdomar, projektledare, verksamhetschef 2001-2002

Skriftligt material från undersökningsorten: Projektförslag, projektbeskrivning, metodbeskrivning av psykolog och projektbeskrivning av socialsekreterare.

Bilaga 1

Stockholm
2001-11-14

Hej!

Jag har fått uppgift om att du har deltagit i ett projekt i Biskopsgården stadsdelsförvaltning för arbetslösa ungdomar. Projektet har, om jag förstått det hela rätt, gått ut på att man ska komma ut i arbete eller studier (bli självförsörjande) och slippa vara beroende av ekonomiskt bistånd. I projektet har erbjudits ”fördjupat behandlingsstöd” – någon form av enskild handledning.

Projektledarna samt deras chef på socialförvaltningen har varit nöjda med projektet och hoppas att de får fortsätta arbeta på detta sätt. De vill därför att någon utanför utvärderar dvs tittar på resultatet av projektet, hur det går för de ungdomar som deltagit i projektet och vad det är i arbetssättet som har varit bra eller dåligt.

Eftersom jag brukar utvärdera projekt och verksamheter av det här slaget och är intresserad av en utveckling av socialt arbete samt har arbetat som socialarbetare själv i många år, har jag blivit tillfrågad om att genomföra utvärderingen.

Nu undrar jag om du har lust att hjälpa mig med detta? Jag vill nämligen fråga dig som varit med i projektet, om det har varit bra eller dåligt, vad som i så fall varit bra eller dåligt? Hur ditt liv såg ut innan du gick med i projektet och hur det ser ut nu? Och om du har något annat du vill berätta om projektet eller i anslutning till detta? Din medverkan är av största vikt för att kunna utvärdera detta projekt.

Jag kommer vara i Göteborg på SDF Biskopsgården, onsdagen den 5 december, torsdagen den 6 december och fredagen den 7 december. Då skulle jag vilja intervjua dig och de andra ungdomarna som deltagit projektet. Du får komma överens om en tid och en plats någon av dessa dagar tillsammans med projektledarna. Intervjun kommer ta ca en ½ timma och jag kommer spela in den på band (om det är okey för dig). Bandinspelningen gör jag för att slippa sitta och anteckna när vi pratar och för att kunna komma ihåg vad du berättar. Du kommer att vara anonym i utvärderingen, dvs. ditt namn och övriga uppgifter som kan medföra igenkänning kommer att ändras på.

Jag hoppas att vi träffas i december och att du vill hjälpa mig att göra en bra utvärdering!

Med vänliga hälsningar

Annika Grufman Kalén

Bilaga 2

Frågor till ungdomarna.

1. Berätta hur du hade de innan du började i projektet med familj, kompisar, vad du gjorde på dagarna och hur din ekonomi såg ut?
2. Hur mädde du på den tiden?
3. Hur gick det till när det bestämdes att du skulle börja i projektet?
4. Vad ville du uppnå genom att vara med i projektet? *(Förväntningar och målsättning.)*
5. Visste du vad det innebar att börja i projektet?
6. Kan du berätta fritt om tiden i projektet?
7. Vad hände under den tiden?
8. Vad hände med dig under den tiden?
9. Vad är det som är bra med projektet?
10. Vad är det som är dåligt eller tråkigt med projektet?
11. Blev du förändrad under tiden i projektet? I så fall hur?
12. Vad var det som gjorde att du blev förändrad? *(Om ja på föregående fråga.)*
13. Vad gör du nu?
14. Hur tror att det hade gått för dig om du inte hade börjat i projektet?
15. Vilka planer har du för framtiden?

Tack för att du ställde upp på den här intervjun!

Bilaga 3

Frågor till projektledarna.

1. Berätta om din arbetsituation innan projektet drogs igång?
2. Vad var skälet till att bygga upp projektet?
3. Vad var dina skäl till att bli projektledare i projektet?
4. Vad var dina visioner och mål med projektet?
5. Vad är det huvudsakliga innehållet i projektet?
6. Kan du beskriva på vilket sätt ni arbetar?
7. Hur stor andel är pojkar respektive flickor i projektet?
8. Ser du några skillnader vad det gäller behov och förutsättningar för pojkar och flickor som deltar i projektet?
9. Arbetar ni på samma sätt med pojkar och flickor?
10. Hur stor del av ungdomarna har utländsk bakgrund?
11. Ser du någon skillnad på behov och förutsättningar vad det gäller ungdomar med utländsk bakgrund och svenska ungdomar?
12. Arbetar ni på samma sätt med dessa grupper?
13. Hur har projektet utvecklats under projekttiden?
14. Hur ser du på utvecklingen av projektet? Hinder och möjligheter?
15. Vilka samverkansmöjligheter finns det med andra kollegor? Hur ser samarbetet ut?
16. Nu är detta ett projekt – hur ser du på framtiden?

Tack för att ville vara med och bli intervjuad!

Bilaga 4

Frågor till verksamhetschef.

1. Kan du berätta om stadsdelen Biskopsgården? Vad är det för typ av område? Vilka bor här?
2. Hur ser det ut med arbetslöshet, bostadstyper, invandrartäthet, ekonomisk standard, politisk styrning etc.?
3. Finns det en historia som förklarar hur det ser ut i stadsdelen?
4. På vilket sätt är arbetet som bedrivs inom socialtjänsten kopplat till den struktur som finns i området?
5. Hur ser du på projektet "Fördjupat behandlingsstöd...".?
6. Vad finns det för hinder och möjligheter i det fortsatta sociala arbetet i området?
7. Hur ser du på framtiden?

Tack för att ville vara med och bli intervjuad!

Bilaga 5

Enkät till kollegor och samarbetspartners inom socialtjänsten och arbetsförmedlingen ungdomstorg.

1. Vad vet du om projektet "Fördjupat behandlingsstöd i arbetet med ungdomar i behov av ekonomiskt bistånd 18-24 år – ett nytt sätt att arbeta"?
2. På vilket sätt är du berörd av projektet?
3. På vilket sätt påverkar projektet arbetet med denna målgrupp?
4. Vad är det som är bra med projektet?
5. Finns det något som är dåligt med projektet?
6. På vilket sätt skulle projektet kunna utvecklas?
7. Vad ser du för hinder respektive möjligheter med projektet?
8. Hur ser du på framtiden?

Tack för din medverkan!

FoU_i**väst** **GR**

FORSKNING OCH UTVECKLING INOM DET SOCIALA OMRÅDET

Besök Gårdavägen 2 • **Post** Box 5073, 402 22 Göteborg • **Tel** 031-335 50 35

Fax 031-335 51 17 • **e-post** fou@gr.to • **www**.[fouivast.com](http://www.fouivast.com)